

Nr 61.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående delaktighet i statens pensionsanstalt för vissa icke-ordinarie lärare vid statsunderstödda handelsgymnasier; given Stockholms slott den 12 februari 1943.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF.

K. G. Ewerlöf.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:ts Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 12 februari 1943.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Statsrådet Ewerlöf anmäler efter gemensam beredning med chefen för ecklesiastikdepartementet fråga om delaktighet i statens pensionsanstalt för vissa icke-ordinarie lärare vid statsunderstödda handelsgymnasier och anför därvid.

I enlighet med beslut av 1929 års riksdag (prop. nr 70; bankoutsk. utl. nr 20; riksd. skr. nr 58) hava genom kungörelse den 6 juni 1929 (nr 118) i reglementet för statens pensionsanstalt — § 41 j) — meddelats bestämmelser rörande pensionsrätt för ordinarie lärare vid statsunderstött handelsgymnasium. Beträffande de närmare pensionsvillkor, som gälla för dylika befattningshavare, må här nämnas följande. Pensionsrätt kan vinnas först ef-

ter av skolöverstyrelsen godkänd tjänstereglering enligt § 5 pensionsanstaltens reglemente. Pensionsåldern utgör 65 år, och för hel tjänstepension erfordras 33 tjänstår. För tillstånd att kvarstå i tjänst efter pensionsåldern (högst 5 år) erfordras medgivande av skolöverstyrelsen. Befattningshavares årliga tjänstepensionsavgift utgör $3\frac{1}{3}$ procent av tjänstepensionsunderlaget och huvudmannavgiften $6\frac{2}{3}$ procent av samma underlag. För befattning, som före den 1 januari 1932 efter godkänd reglering anmälts för beredande av pensionsrätt åt innehavaren, har enligt mom. 15 av övergångsstadgandena till kap. IV anstaltens reglemente viss lindring medgivits i engångsavgift för retroaktiv tillämpning av reglementet.

Hos Kungl. Maj:t hava styrelserna för samtliga statsunderstödda handelsgymnasier, vid vilka finnas tjänster med delaktighet i statens pensionsanstalt, gjort framställning i syfte att pensionsrätt i nämnda anstalt måtte beredas jämväl vissa icke-ordinarie lärare vid de statsunderstödda handelsgymnasierna. Till stöd för framställningen har anförts, bland annat, följande.

Jämlikt kungörelsen den 30 juni 1938 (nr 529) angående statsunderstödda handelsgymnasier skola vid sådant gymnasium — förutom därstädes anställda ordinarie lärarkrafter — vid behov och i mån av tillgång på medel anställas icke-ordinarie lärare. Dessa icke-ordinarie lärare, s. k. timlärare, avlönas med arvoden, bestämda av varje gymnasiums styrelse och utgående antingen per veckotimme och läsår eller per undervisningstimme.

Det måste för varje gymnasium vara angeläget att icke förorda anställning av fasta, ordinarie lärare i större utsträckning än att ifrågavarande lärare kunna beredas full tjänstgöring även vid en minskning, tillfällig eller mera varaktig, i antalet elever och klasser. Detta gör, att även de största gymnasierna hava ett förhållandevis ringa antal ordinarie lärare. En stor del av undervisningen bestrides följaktligen av timlärare, och då dessa i regel hava sin huvudtjänst på annat håll, kunna de åtaga sig blott ett fåtal veckotimmar, och antalet lärare av denna kategori blir således relativt stort (av c:a 150 lärare vid handelsgymnasierna äro ungefär 30 ordinarie, därav hälften kommer på Stockholm och Göteborg).

Vid allmänna läroverk och tekniska läroverk har möjliggjorts inrättandet av e. o. adjunktstjänster. Ävenledes kan, då det gäller kommunala och enskilda skolor för yrkesundervisning, enkannerligen den handelsundervisning på lågstadiet, som innefattas under denna rubrik, timlärare med en tjänstgöring av mera stadigvarande art och med minst 20 veckotimmars undervisning få denna sin tjänst reglerad för pension i statens pensionsanstalt. Ehuru handelsgymnasierna alltid måste hålla en vid marginal beträffande antalet ordinarie lärare i förhållande till totala antalet lärartimmar, vore det helt naturligt en stor fördel, om gymnasierna kunde erbjuda vissa av sina timlärare såväl en fastare ställning som ock sådana förmåner, som kunde föranleda dem att mera stadigvarande och odelat ägna sig åt sin lärartjänst vid gymnasiet. Det är ofta att beklaga, att gymnasierna icke kunna mera framgångsrikt tävla i konkurrensen om yngre, dugande krafter, på vilka efterfrågan är stark från olika slag av arbetsgivare inom näringslivet, vilket helt naturligt inverkar menligt på nyrekryteringen av ordinarie ämneslärare vid handelsgymnasierna. Lika beklagligt är, att äldre, högt förtjänta timlärare, vilka stundom hava huvuddelen av sitt förvärvsarbete förlagd till handelsgymna-

sium och vilka icke kunna tänkas övergå till annan verksamhet, icke kunna beredas en tryggare ställning än timlärarens. Med anledning därav har det syns handelsgymnasiernas målsmän önskvärt, att — i likhet med vad fallet är vid skolor för yrkesundervisning — vissa timlärartjänster, som befinnas förhållandevis stadigvarande, finge betraktas som extra ordinarie och förenas med pensionsrätt. Givetvis borde för extra ordinarie lärare gälla likartade kompetenskrav som för handelsgymnasiernas ordinarie lärare, ty dels komme dessa extra ordinarie lärare att handhava enahanda undervisning som de ordinarie lärarna, dels är det ju att förvänta, att de senare komme att rekryteras ur de förras led. Det synes böra överlämnas åt skolöverstyrelsen att, liksom vad fallet är i fråga om handelsgymnasiernas ordinarie lärare, efter framställning av vederbörande gymnasiestyrelse pröva behovet av mera stadigvarande lärarkrafter samt bestämma, i vilken utsträckning anställning av extra ordinarie lärare må ske. Ävenledes må det ankomma på skolöverstyrelsen att, i likhet med vad fallet är beträffande ordinarie lärare vid handelsgymnasium, godkänna vederbörande styrelsens förslag till reglering av tjänsten, i vilken reglering undervisningsskyldighet, avlöningsförmåner m. m. angivas.

Skolöverstyrelsen har hemställt, att pensionsrätt jämlikt reglementet för statens pensionsanstalt måtte tillerkännas sådan icke-ordinarie lärare vid handelsgymnasium, vars anställning av skolöverstyrelsen prövas vara av varaktig beskaffenhet och av den omfattning, att den utgör befattningshavarens huvudsakliga sysselsättning. Därvid har skolöverstyrelsen framhållit, bland annat, följande.

Det skulle för handelsgymnasierna vara till stort gagn, om dessa läroanstalter, som alltid måste hålla en förhållandevis mycket vid marginal mellan ordinarie lärare och timlärare, finge möjlighet att knyta en del av timlärarna fastare till läroanstalterna genom att bereda dem möjlighet till pension i statens pensionsanstalt. Detta synes också vara skäligt med hänsyn därtill, att timlärare vid kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning, enkannerligen de lägre handelsskolorna, redan äga denna förmån. För lärare vid dessa läroanstalter kunna nämligen tjänsterna regleras för pension, om de i enlighet med bestämmelserna i reglementet för statens pensionsanstalt hava en »så omfattande tjänstgöring vid statsunderstödd kurs eller avdelning vid anstalten, att denna tjänstgöring utgör befattningshavarens huvudsakliga sysselsättning under större delen av året».

Av inhämtade uppgifter från rektorerna vid nu ifrågakommande läroanstalter framgår, att antalet lärare, som kunna ifrågakomma till erhållande av icke-ordinarie befattningar med pensionsrätt, skulle uppgå till högst 11. Någon större kostnadsökning för statsverket torde deras intagande i statens pensionsanstalt icke medföra.

Statens pensionsanstalt har i ett den 19 september 1941 avgivet utlåtande i ärendet anfört följande.

Pensionsanstalten har intet att erinra mot att sådan icke-ordinarie lärare (extra ordinarie lärare) vid statsunderstött handelsgymnasium, vars anställning vid gymnasiet är av mera stadigvarande beskaffenhet och utgör befattningshavarens huvudsakliga sysselsättning, beredes möjlighet att vinna pensionsrätt i anstalten. Vikarierande lärare synas ej vara avsedda i den remitterade framställningen och pensionsanstalten vill för egen del framhålla, att sådana lärare — med hänsyn till statsmakternas ställningstagande till frå-

gan om pensionsrätt för vikarier vid folk- och småskolor samt vid högre kommunala skolor — ej böra ifrågakomma till erhållande av pensionsrätt.

I avseende å pensionsvillkoren får pensionsanstalten föreslå, att dessa vad angår pensionsålder och för hel tjänstepension erforderligt antal tjänstår bliva desamma som för ordinarie lärare vid handelsgymnasium samt att de i fråga om pensionsavgifter ävensom i övrigt anpassas efter de pensionsvillkor, som gälla för i anstalten delaktiga extra ordinarie lärare i allmänhet med pensionsrätt enligt bestämmelserna i kapitel IV av anstaltens reglemente. Detta skulle innebära bland annat, att för pensionsrätt skulle erfordras av skolöverstyrelsen godkänd reglering enligt § 5 reglementet för pensionsanstalten samt en undervisningstid av minst 20 veckotimmar, att pensionsåldern skulle vara 65 år, att för hel tjänstepension skulle erfordras 33 tjänstår samt att befattningshavarens årliga tjänstepensionsavgift skulle utgöra 1 % av tjänstepensionsunderlaget och huvudmannens årliga avgift $2\frac{1}{2}$ % av samma underlag.

Vad nämnda avgifter beträffar vill pensionsanstalten framhålla, att anstalten övervägt, huruvida de icke borde bestämmas till samma procenttal som gälla för ordinarie lärare eller till $3\frac{1}{3}$ respektive $6\frac{2}{3}$ %. De skäl, vilka ursprungligen föranlett fastställande i § 51 reglementet för anstalten av lägre avgifter för icke-ordinarie lärare än för ordinarie och vilka i huvudsak hänförde sig till tidigare rådande förhållanden i fråga om icke-ordinarie lärare vid folkskola, torde nämligen numera icke kunna tillmätas samma betydelse som förut, bland annat på den grund att de extra ordinarie lärarna vid folkskola, dock med undantag för övningslärare, i och med ikraftträdandet av tjänstepensionsreglementet för folkskollärare m. fl. blivit i avseende å tjänstepensionsavdragens storlek likställda med motsvarande ordinarie lärare. Emellertid har frågan om åvägabringande av likställighet i avgiftshänseende mellan ordinarie och icke-ordinarie lärare med pensionsrätt enligt reglementet för pensionsanstalten syntts anstalten vara av den principiella innebörd, att den bör upptagas till prövning i ett sammanhang för samliga därav berörda lärargrupper och att med prövningen bör anstå till en framtida ifrågakommande allmän översyn av reglementets grunder i övrigt. Pensionsanstalten har därför funnit sig för nu ifrågavarande fåtaliga extra ordinarie lärare icke böra föreslå andra avgiftsbestämmelser än som enligt reglementet för anstalten gälla för sådana lärare i allmänhet.

I framställningen har spørsmålet om beredande av lindring i engångsavgiften för ifrågakommande retroaktiv tjänstårsberäkning icke berörts. Pensionsanstalten anser emellertid skäligt, att motsvarande lindring, som i mom. 15 av övergångsbestämmelserna till kapitel IV reglementet föreskrivits i fråga om ordinarie lärare vid handelsgymnasium, jämväl medges i förevarande fall.

Med hänsyn till det jämförelsevis ringa antal befattningshavare, varom fråga är, kunna de av ett bifall till framställningen föranledda statliga kostnaderna i vad dessa gälla här avsedda pensionering antagas bliva mindre betydande.

Statskontoret har i utlåtande den 9 oktober 1941 förklarat sig icke hava något att erinra mot att möjlighet beredes icke-ordinarie lärare vid statsunderstött handelsgymnasium att vinna pensionsrätt i statens pensionsanstalt. De av pensionsanstalten föreslagna pensionsvillkoren hava endast i fråga om avgifternas storlek föranlett erinran från statskontorets sida. Efter att hava hänvisat till de motiv, som på sin tid anfördes för den i kap. IV av pensionsanstaltens reglemente genomförda differentieringen av tjänstepen-

sionsavgifterna för ordinarie och extra ordinarie lärare (prop. nr 336 till 1919 års riksdag, sid. 69—70), har statskontoret framhållit följande.

Av motiveringen framgår, att denna differentiering föranletts av för mer än 20 år sedan rådande särskilda förhållanden vid folkskolan. Sedan numera folkskolans lärare — fränsett övningslärarna — erhållit särskilt tjänstepensionsreglemente samt den tidigare mycket betydande skillnaden i lönehänseende mellan ordinarie och icke-ordinarie lärare alltmåra utjämnats, kan statskontoret icke finna tillräckliga skäl längre förefinnas att bibehålla differentieringen av tjänstepensionsavgifterna för här ifrågakomma befattningshavare.

Enär förevarande spörsmål icke heller enligt statskontorets mening är av den principiella räckvidd, att med prövningen av detsamma bör anstå till en framtida allmän översyn av reglementets bestämmelser i övrigt, anser ämbetsverket hinder icke möta mot att i samband med nu ifrågasatta förändringsändringar vidtaga sådan jämkning av § 51 i anstaltens reglemente, att därefter enhetlig tjänstepensionsavgift kommer att uttagas, oavsett om befattningshavaren är att anse som ordinarie eller extra ordinarie tjänsteman. Denna avgift torde bestämmas till samma procenttal av tjänstepensionsunderlaget, som för närvarande gäller för ordinarie lärare, eller till, vad angår befattningshavarens avgift, $3\frac{1}{3}$ procent och, beträffande huvudmannens avgift, $6\frac{2}{3}$ procent av underlaget. En dylik ändring torde icke påkalla några särskilda övergångsbestämmelser ifråga om de extra ordinarie befattningshavare, som äro anslutna till anstalten före ändringens ikraftträdande. Det synes nämligen statskontoret icke obefogat, att jämväl för dessa befattningshavare avgifterna höjas.

Statens pensionsanstalt har i anledning av vad statskontoret anfört beträffande frågan om åvägabringande av likställighet i avgiftshänseende mellan ordinarie och icke-ordinarie lärare avgivit förnyat utlåtande den 12 juni 1942. Därvid har pensionsanstalten till en början erinrat, att anstalten i utlåtande den 17 februari 1942 angående löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen vid folkhögskolorna föreslagit, att, för det fall att en löneroglering komme till stånd för sagda personal, för densammas vidkommande likställighet i pensionsavgiftshänseende skulle genomföras i samband med lönerogleringen. Vidare har pensionsanstalten anfört i huvudsak följande.

Pensionsanstalten vill icke förneka, att det kan anses befogat att åvägabringa likställighet i avgiftshänseende mellan de i anstalten delaktiga ordinarie och icke-ordinarie lärarna snarast möjligt utan att avvakta den allmänna översynen av pensionsreglementet. Då härtill kommer att det synes kunna tagas för givet, att — därest så ej skett tidigare — sådan likställighet kommer att genomföras i samband med nämnda översyn och att en fristående ändring av § 51 i enlighet med statskontorets förslag därför icke kan befaras komma att föregripa densamma, anser sig pensionsanstalten icke böra motsätta sig sagda förslag.

Ehuru den ifrågasatta ändringen av § 51 skulle medföra en betydande ökning — ungefär tredubbling — av ej endast de icke-ordinarie lärarnas tjänstepensionsavgifter utan även för dessa lärare ifrågakommande huvudmannsavgifter, anser likväl pensionsanstalten i likhet med statskontoret, att ändringen bör gälla även till anstalten redan anslutna lärare. Dock synes

det kunna ifrågasättas att för dessa, av vilka åtskilliga äro anställda tillsvidare med viss uppsägningstid, låta ändringen träda i kraft först efter en övergångstid, inrymmande uppsägningstiden. Befinnes en sådan övergångstid behöfelig, synes den av praktiska skäl böra bliva gällande även för i pensionsanstalten nyinträdande icke-ordinarie lärare. Under förutsättning att kungörelse om ändringen utfärdats omkring den 1 juli det år, då densamma må av statsmakterna beslutas, synes därför lämpligt att låta ändringen träda i kraft först från och med början av följande kalenderår.

Att enbart i fråga om extra ordinarie lärare vid statsunderstött handelsgymnasium föreskriva samma avgiftsprocent som för ordinarie lärare bör enligt pensionsanstaltens mening icke ifrågakomma under annan förutsättning än att lönereglering genomföres för förstnämnda lärare.

*Före-
draganden.*

I likhet med de i ärendet hörda myndigheterna anser jag mig böra förorda, att pensionsrätt i statens pensionsanstalt beredes icke-ordinarie lärare vid statsunderstött handelsgymnasium, vilkens anställning vid gymnasiet är av mera stadigvarande beskaffenhet och utgör befattningshavarens huvudsakliga sysselsättning.

Beträffande de närmare bestämmelser, som böra gälla för pensionsrätten, må först beröras den i ärendet omhandlade frågan om genomförande av likställighet i avgiftshänseende mellan ordinarie och icke-ordinarie lärare med delaktighet i pensionsanstalten. Då de skäl, som på sin tid föranledde differentieringen i avgiftshänseende mellan dessa grupper, numera måste anses hava väsentligen förlorat sin betydelse, anser jag för min del i princip riktigtast, att en likställighet i detta avseende kommer till stånd. Det må även erinras, att vid den förra året beslutade pensionsregleringen för lärarpersonalen vid folkhögskolorna samma avgiftsprocent fastställdes för icke-ordinarie som för ordinarie lärare. Visserligen skedde detta i samband med en lönereglering, vilket nu icke är fallet. Då emellertid fråga nu är om beredande av en tidigare ej förekommande pensionsrätt för icke-ordinarie lärare vid handelsgymnasium, torde det icke kunna anses obilligt att även för deras vidkommande åvägbringa en sakligt sett fullt befogad likställdhet med de ordinarie lärarna. Jag får fördenskull föreslå, att samma avgiftsprocent fastställles för de icke-ordinarie lärarna vid de statsunderstödda handelsgymnasierna som för närvarande gäller för de ordinarie lärarna därstädes. Däremot är jag icke beredd förorda, att i förevarande sammanhang genomföres en höjning av avgifterna för de icke-ordinarie lärare, som redan äro anslutna till pensionsanstalten. Jag förutsätter emellertid, att denna fråga kommer att tagas under omprövning i samband med en blivande allmän översyn av anstaltens reglemente.

I fråga om pensionsvillkoren i övrigt ansluter jag mig till pensionsanstaltens förslag.

Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan riksdagen fattat beslut i ärendet, vidtaga erforderliga ändringar i pensionsanstaltens reglemente, vilka torde böra träda i kraft den 1 juli 1943. Erforderliga ändringar i gällande statsbidragskungörelse torde få anmälas i annat sammanhang.

Under återopande av vad sålunda anförts, hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med av mig i det föregående förordade grunder, utfärda bestämmelser i fråga om delaktighet i statens pensionsanstalt för vissa icke-ordinarie lärare vid statsunderstödda handelsgymnasier.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

R. Wærneman.
